

Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleriyle Çankırı Kenti ve Turizme Katkısı

Betül Tülek^{1*}

^{1*} Çankırı Karatekin Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çankırı, Türkiye, (ORCID: 0000-0002-6584-041X), betultulek@karatekin.edu.tr

(İlk Geliş Tarihi 2 Şubat 2021 ve Kabul Tarihi 28 Nisan 2021)

(DOI: 10.31590/ejosat.889708)

ATIF/REFERENCE: Tülek, B. (2021). Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleriyle Çankırı Kenti ve Turizme Katkısı. European Journal of Science and Technology, (23), 827-836.

Öz

Kültürel miraslar nesiller boyunca uzanan toplumların kültür, değer ve gelenekleridir. Kültürel mirasın korunması ve bu mirasın gelecek nesillere aktarılması, geçmişten günümüze gelen ulusal ve uluslararası anlaşmalar, yasalar ve yönetmeliklerle dünya politikası haline gelmiştir. Kentler toplumların kültürel, sosyal ve ekonomik yapısının mekândaki ifadesi olarak tanımlanmakta ve kimliğini tarihi gelişiminden almaktadır. Özellikle birbirine benzeyen yapıların çoğunlukta olduğu bugünün kentlerinde, kentlere kimlik kazandıran ve kentlilerin kendilerini kentle özdeşleştirebileceği en önemli öğeler kültürel miraslarıdır. Kültürel mirasların korunması, yönetilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında en etkin yollardan birisi turizmdir. Turizmin etkileri içinde yerel halkın yaşam seviyesinin yükseltilmesi, yeni iş olanaklarının yaratılması gibi ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeler de yer almaktadır.

Çankırı Kenti tarihsel gelişim süreçleri Prehistorik dönem, Antik dönem, Hititler dönemi, Karanlık dönem, Makedonyalılar dönemi, Paflagonyalılar dönemi, Galatlar dönemi, Roma dönemi, Bizans dönemi, Selçuklu dönemi, Kurtuluş Savaşı dönemlerinden oluşmaktadır. Bu dönemlere ait çok sayıda somut ve somut olmayan kültürel miras değeri bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında Çankırı kent merkezi ve yakın çevresinde bulunan ve somut kültürel miraslar kapsamına giren Taş Mescit, Çankırı Kalesi ve Emir Karatekin Bey Türbesi, Büyük Cami, Saat Kulesi, Buğday Pazarı Medresesi, Çivitçioğlu Medresesi, Çankırı Tarihi Çamaşırhanesi, İnandık Vazosu, Taş Mektep, İstiklal Yolu, Çankırı tuz mağarası ile somut olmayan kültürel miraslar kapsamına giren Yaran Kültürü, Takım Yemeğinden oluşan Çankırı'nın geleneksel kültürünün en tipik örnekleri değerlendirilmiştir. Araştırmada, kültürel miras ile turizm ilişkisi üzerine odaklanılmış ve kültürel miras değerlerinin Çankırı kent turizmine olan katkıları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürel Miras, Turizm, Kent Turizmi, Çankırı.

Çankırı City with Tangible and Intangible Cultural Heritage Values and Their Contribution to Tourism

Abstract

Cultural heritage is the culture, value and traditions of the societies that go through for generations. Preservation and transfer to future generations of this heritage has become a world policy with national and international agreements, laws and regulations from past to present. Cities are defined as the spatial expression of the cultural, social and economic structure of societies and take their identity from historical development. Especially in today's cities, where the most of the buildings resemble each other, the most important elements are their cultural heritage that give identity to cities and which the citizens can identify themselves with the city. One of the most effective ways to protect, manage and sustain cultural heritage is tourism. Tourism effects include economic and socio-cultural developments such as raising the life quality level of the local population and creating new business opportunity.

Historical development processes of Çankırı city consist of Period of Prehistoric, Period of Ancient, Period of Hittites, Period of Dark, Period of Macedonians, Period of Paflagonians, Period of Galatians, Period of Roman, Period of Byzantine, Period of Seljuk, Period of Independence War. There are a great number of tangible and intangible cultural heritage values belonging to these periods. Within this study, Stone Masjid, Çankırı Castle and Emir Karatekin Bey Tomb, Grand Mosque, Clock Tower, Buğday Pazarı Madrasah, Çivitçioğlu Madrasah, Çankırı Historical Laundry, İnandık Vase, Stone School, İstiklal Way, Çankırı Salt Cave were evaluated as tangible cultural heritage and Çankırı Yaran Culture, Team Dinner were evaluated as intangible cultural heritage; which are the most typical examples of the Çankırı traditional culture in Çankırı city center and its vicinity. The study focused on the relationship between cultural heritage and tourism and the contribution of cultural heritage values to Çankırı city tourism was examined.

Keywords: Culture, Cultural Heritage, Tourism, Urban Tourism, Çankırı.

* Sorumlu Yazar: Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çankırı, Türkiye, ORCID: 0000-0002-6584-041X, betultulek@karatekin.edu.tr

1. Giriş

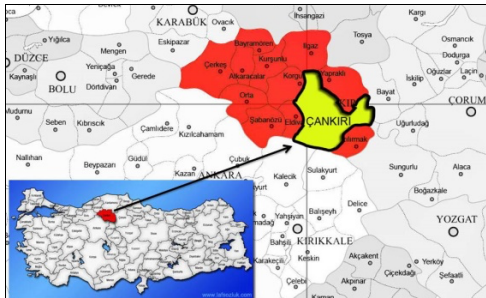
İnsanın kültürel, sosyal ve ekonomik yapısının mekândaki ifadesi olarak tanımlanan kent, kimliğini tanımlayan özelliklerini tarihi gelişiminden almaktadır. Özellikle birbirine benzeyen yapıların çoğunlukta olduğu bugünün kentlerinde, kentlere kimlik kazandıran ve kentlilerin kendilerini kentle özdeşleştirebileceği en önemli öğelerden biri kültürel, sosyal, ekonomik, arkeolojik ve estetik değerlere sahip olan kültürel miraslarıdır. Kültür turizmi ise kentlerin kimliklerini oluşturan doğal ve tarihsel kültür varlıklarını, kültürel etkinlikleri ve güncel sanat eserlerini, kültür sanayilerinin sonuçlarını, bazı sosyo-ekonomik olguları turistik bir ürün biçiminde hizmete sunan bir turizm anlayışıdır. Bu bağlamda araştırma alanı olan Çankırı kenti ve yakın çevresindeki somut ve somut olmayan kültürel mirasları, kent kimliğini oluşturan ve bu açıdan kent tanıtımına katkı sağlayan ve kültür turizmi imkanı kazandıran unsurlar olmaları sebebiyle Çankırı kenti için önemli birer unsurdur. Bu araştırma kapsamında İç Anadolu Bölgesinde bulunan Çankırı kenti, tarihsel gelişim süreçleri içerisinde, bu süreçlerle ilişkili çok sayıda somut ve somut olmayan kültürel miras özellikleri ile incelenmiş, bu özelliklerinin kent ve kültür turizmine olan katkıları tartışılmıştır.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini Çankırı kenti oluşturmaktadır. Çankırı kentinin büyük bir bölümü İç Anadolu Bölgesinde, bazı bölümleri de Karadeniz Bölgesinde yer almakta olup, İç Anadolu ile Batı Karadeniz Bölgesi geçiş alanındadır. İl batıda Bolu, kuzeybatıda Karabük, kuzeyde Kastamonu, doğuda Çorum ve güneyde Ankara ve Kırıkkale ile sınırlanmıştır. İlin kuzey sınırındaki dağlar, aynı zamanda en yüksek kesimini oluşturmaktadır (Çankırı Ticaret ve Sanayi Odası, 2019).

Çankırı ili nüfusu 2020 yılsonu itibariyle 192.428 olarak belirlenmiş, bu nüfusun %73,8'i şehirlerde yaşadığı belirtilmiştir. İlin yüzölçümü 7.542 km²'dir. İlde km² başına 26 kişi düşmektedir. Nüfus artış oranı en yüksek ve en düşük ilçeler ise sırasıyla Çerkeş (% 0,08) ve Atkaracalar (% -11,38) olarak belirtilmektedir. Çankırı'da TÜİK verilerine göre merkez ilçeyle beraber 12 İlçe, 15 belediye, bu belediyelerde 96 mahalle ve ayrıca 371 köy vardır (TÜİK, 2021). Çankırı merkez ilçe, köy ve kasabalarında Türk Milli Kültürü yaşatılmaktadır ve genel olarak *kapalı toplum* özelliği görülmektedir. Çankırı köyleri bugün hala köy odalarına sahiptir ve misafirperverlikler yaşatılmaktadır. Düğün, bayram gibi özel günlerde de halkın birbirine, gelenek ve göreneklere bağlılıkları gözlenebilmektedir (Çankırı Belediyesi, 2019a) (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma alanı konumu

2.2. Metot

Kültürel mirasların kent turizmindeki yeri ve önemi açısından potansiyel taşıyan alanlarda öncelikle kültür envanteri çıkartmak, etüt yapmak, turizm için gerekli şartların tespit edilmesi bakımından önemlidir. Araştırmanın temel amacı; Çankırı kent merkezi ve yakın çevresinde yer alan önemli kültür varlıklarının tespiti, analizi ve turizm potansiyellerinin belirlenmesidir.

Bu çalışmada, Çankırı kentindeki kültürel miras ve kültür turizmi ilişkisi ortaya konmuş ve kültürel miraslara ilişkin elde edilen veriler ile Çankırı kenti somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin kent turizmine deneyimsel, sosyal ve ekonomik katkıları Teo ve Yeoh (1997), Bachlaitner ve Zins (1999), MacDonald ve Joliffe (2003), Bahçe (2009), Altuntaş ve Tülek (2012) çalışmaları dikkate alınarak incelenmiştir. Araştırma yönteminin *birinci aşamasında*, alana ilişkin kültür envanteri çıkarılmış, turizm ve kültür kavramları ve Çankırı kentine ait sözlü, yazılı, görsel ve sayısal materyaller toplanmıştır. *İkinci aşamada* veriler analiz edilerek Çankırı kent merkezi ve yakın çevresindeki doğal, beşeri ve ekonomik özellikleri ile ilçenin somut ve somut olmayan kültürel mirasları tek tek ele alınmıştır. Araştırmanın *son aşamasında* ise ilçenin kültür turizmi potansiyelini oluşturan miras alanlarının turizmine olan katkıları incelenerek, sorunlar ve çözüm önerilerine yer verilmiştir. Araştırma, Çankırı Belediyesi, Çankırı Valiliği, Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verileri ile de desteklenmiştir. Araştırma sonucunda, kentin kültür turizmi ile kalkınması ve sahip olunan zengin kültürel mirasın korunması, yaşatılması, kültür varlıklarının hak ettikleri değeri kazanması ve bilime katkı sağlanması beklenmektedir.

3. Araştırma Sonuçları ve Tartışma

3.1. Kültür ve Kültürel Miras Kavramı

Kültür sözcüğü 'Cultura' veya 'Colere' sözcüklerinden türetilmiştir. Latince karşılığı olarak, 'bakmak' 'yetiştirmek' olarak belirtilmektedir (Meydan Uygur ve Baykan, 2006). Pek çok turist farklı toplumlarla ilgili bilgi sahibi olmak için seyahatlerde bulunmaktadır. Burada kültür kavramının da etkinliği büyüktür. Turistler farklı ulusların kültürlerini tanımak için seyahat etmekte ve konaklamakta olup, bu turizm şekli kültür turizmi olarak adlandırılmaktadır (Arınç, 2002).

Kültürel miras kavramı bir miras değeri olarak geçmişten gelen ve geleceğe aktarılmak istenen, sosyal, kültürel, estetik açıdan toplumların sahip olduğu tüm unsur ve eserlerin bütünüdür (Can, 2009). Kültürel miras insanlığın binlerce yıllık yaşam deneyiminin, aklının ve yaratıcılığının günümüze ulaşmış somut ve somut olmayan değerleridir. 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO tarafından kabul edilen ve Türkiye'nin de 27 Mart 2006 tarihinde taraf olduğu Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi mirasların korunması kapsamında önemli amaçlara sahiptir. Bu amaçlardan biri somut olmayan kültürel mirasların önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı ve farkındalığı artırmaktır. Küreselleşen dünyanın getirdiği "tek tip"leştirici etkilerle yok edilmekte olan kültürel çeşitliliği ve kültürel mirası korumaya, çalışan Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Sözleşmesi'nin "Somut Olmayan Kültür" kavramı tanımlayan yaklaşımı, koruma, yaşatma ve geliştirme amacı altında önemli olanaklar sağlamaktadır (Yıldırım Saçılık ve Toptaş, 2017).

3.1.1. Somut kültürel miras

Türkiye'nin somut kültürel mirasları Kültür ve Turizm Bakanlığı'na göre kazılar ve araştırmalar, müzecilik faaliyeti, dünya miras alanları ve antik kentler, sanal müzeler ve diğer mekanlar olarak farklı kategorilere ayrılmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Türkiye kültür ve tabiat varlıkları açısından son derece önemlidir ve zengin bir kültürel potansiyele sahiptir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında yürüttüğü çalışmalar neticesinde bugüne kadar UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 18 adet varlığın alınmasını sağlanmıştır (UNESCO, 2021a) (Tablo 1).

Tablo 1. UNESCO Dünya Mirasları Listesi (UNESCO, 2021a)

Yıl	Miras İsimleri	Yeri
1985	Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası	Sivas
1985	İstanbul'un Tarihi Alanları	İstanbul
1985	Göreme Millî Parkı ve Kapadokya(Karma Miras Alanı)	Göreme
1986	Hattuşa: Hitit Başkenti	Çorum - Sungurlu
1987	Nemrut Dağı	Adıyaman -Kahta
1988	Hieropolis-Pamukkale (Karma Miras Alanı)	Denizli
1988	Xanthos-Letoon	Antalya - Muğla
1994	Safranbolu Şehri	Karabük
1998	Truva Arkeolojik Alanı	Çanakkale
2011	Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi	Edirne
2012	Çatalhöyük Neolitik Alanı	Konya
2014	Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu	Bursa
2014	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	İzmir
2015	Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı	Diyarbakır
2015	Efes	İzmir
2016	Ani Arkeolojik Alanı	Kars
2017	Aphrodisias	Aydın
2018	Göbekli Tepe	Şanlıurfa

3.1.2 Somut olmayan kültürel miras

Somut Olmayan Kültürel Miras kavramı UNESCO (2003) tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde açıklanır. Gelecek nesillere aktarılan bu miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılmakta ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu vermekte; böylelikle kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıyı arttırmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

Gelecek nesillerin kültürel çeşitliliği görmesi ve paylaşması oldukça önemlidir ve önlemler alınması gerekmektedir. UNESCO tarafından bu amaçla 1999 yılında düzenlenen konferansta somut olmayan kültürel miraslar için bir program oluşturulmasına karar verilmiştir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması UNESCO Genel Kurulunda 17/10/2003 tarihinde sözleşmeye bağlanmıştır. Somut Olmayan Kültürel Miraslar 5 kategoride toplanmaktadır (Can, 2009):

- Sözlü gelenek ve anlatımlar, dil
- Gösteri sanatları

- Toplumsal uygulamalar, ritüeller, şöenler, festivaller
- Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar
- El sanatlarıdır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin birinci amacı somut olmayan kültürel mirası korumaktır ve koruma “yaşayabilirliğini garanti altına almak” anlamına gelmektedir. Sözleşmenin diğer amaçları ise şöyle sıralanabilir (Anonim, 2011); İlgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek, Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerliliği sağlamak, Uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak. Türkiye 27 Mart 2006 tarihinde sözleşmeye resmen taraf olmuştur. Türkiye'nin ilk yazımları Hükümetler arası Komite'nin 2008 yılında İstanbul'da gerçekleşen Üçüncü Olağan Toplantısı'nda daha önce ilan edilen Başyapıtların 16. Madde kapsamındaki Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesine alınmasıyla gerçekleşmiş ve 2020 yılı itibariyle bu listedeki miras sayısı 20 olmuştur (UNESCO, 2021b) (Tablo 2).

Tablo 2. UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi (UNESCO, 2021b)

Yıl	Somut Olmayan Kültürel Miraslar
2008	Meddahlık
2008	Mevlevi Sema Töreni
2009	Aşılık Geleneği
2009	Nevruz (Çokuluslu)
2009	Karagöz
2010	Geleneksel Sohbet Toplantıları
2010	Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali
2010	Alevi - Bektaşî Ritüeli Semah
2011	Tören Keşkeği Geleneği
2012	Mesir Macunu Festivali
2013	Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği
2014	Ebru : Türk Kağıt Süsleme Sanatı
2016	Geleneksel Çini Ustalığı
2016	İnce Ekmek Yapma ve Paylaşma Kültürü: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Çokuluslu)
2017	Bahar Kutlaması: Hıdrellez (Çokuluslu)
2017	Islık Dili (UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi)
2018	Dede Qorqud/Korkyt Ata/Dede Korkut Mirası: Destan Kültürü, Halk Masalları ve Müzik (Çokuluslu)
2019	Geleneksel Türk Okçuluğu
2020	Minyatür Sanatı (Azerbaycan, İran ve Özbekistan ile Ortak Dosya)
2020	Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme (Kazakistan ve Kırgızistan ile Ortak Dosya)

3.2. Turizm ve Kültür Turizmi Kavramı

Turizm kavramı, dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlar ile yapılan gezi; bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından turizm, insanların yaşadıkları yerler dışında iş, sağlık, spor, tatil, eğlenme, kültür veya aile ziyaretleri, kongreler ve seminerlere katılmak gibi sebeplerle, tek başına veya grup olarak

yaptıkları seyahatler ve gidilen yerde 24 saatten fazla veya bir ülkenin herhangi bir konaklama tesisinde en az 1 gece konaklamalarından ortaya çıkan hareketler olarak tanımlanmaktadır (Bıçkı ve ark., 2013).

Kültür turizmini, “bir bölgede yaşayan bir insan grubuna özgü somut ve somut olmayan özelliklerinin, ziyaretçinin ilgi ve amacına göre gerçek ortamında deneyimlenmesi için yapılan seyahat” olarak tanımlamak mümkündür (Bahçe, 2009).

3.3.Kültürel Mirasların Turizm Üzerindeki Etkileri

Dünyadaki kültür mirası ürünlerinin, insanlar tarafından görülmesine yönelik talep artışı ve bunların insanlığın beğenisine sunulmak isteğinin neticesinde kültürel miras zenginliği olan mekânlar, kültür turizminin gelişme yerleri olarak görülmüştür. Söz konusu mekânların, turizme kazandırılması çalışmaları günümüzde giderek yaygınlaşmaktadır. Kültür turizminin geliştirilmesine yönelik çabalar, özellikle kültürel miras bakımından belirli bir potansiyeli barındıran alanlarda yoğunlaşmaktadır. Kültür turizmi, daha çok özgünlüğünü koruyan ve nispeten daha az bozulmuş kültürlerin bulunduğu alanlarda daha iyi bir gelişme trendi yakalamaktadır (Sezer, 2017).

Kültürel varlıkların turizm üzerindeki olumlu etkilerinden en önemlisi, yerel halkın yaşam seviyesini yükseltmesi ve yeni iş olanakları yaratması gibi ekonomik etkileridir. Ekonomik gelişme, sosyo-kültürel gelişmeyi de beraberinde getirmektedir. Yerel halkın toplum bilincinin yükselmesi, korumaya yönelik yatırımların da artmasını sağlamaktadır. Kültür turizm ile elde edilen ekonomik kazanç, kültürel mirasın korunması için gerekli finansal desteği de sağlamaktadır. Çevreyi ve kültürel mirası koruma adına yapılan harcamalar, uzun dönemde ekonomik açıdan olumlu bir gelişmeye sebep olmaktadır. Bu nedenle kültür turizmi ve kültürel miras, sürdürülebilirlik ve ekonomik gelişme açısından birbirlerine gereksinim duyan iki olgudur (Akgül, 2003).

3.4.Çankırı Kentinde Turizm ve Kültürel Miras Potansiyeli

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre dünya genelinde seyahat eden kişi sayısı 2017 yılında % 7'lik artışla 1.322 milyon seviyesine ulaşmıştır. Bu oran 2010 yılından bu yana son 7 yılda elde edilen en yüksek büyüme rakamıdır. Türkiye'ye 2017 yılında gelen ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre % 28 artarak 32 milyon 410 bin 34'e çıkmış ve turizm geliri de % 19 artışla 26,3 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye'nin pazardan aldığı bu payın artırılması için 2023 Türkiye Turizm Stratejisi gerekli tedbirler içermektedir. Stratejide 2023 yılında 63 milyon turist, 86 milyar Amerikan Doları dış turizm gelirine ulaşılması hedeflenmektedir (UNWTO, 2019).

T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Türkiye, birinci düzeyde 12 bölgeye, ikinci düzeyde 26 alt bölgeye ve üçüncü düzeyde ise 81 ile ayrılmıştır. Buna göre TR82 Alt Bölgesi Kastamonu, Çankırı ve Sinop'tan oluşmaktadır. Bu bağlamda TR82 Alt Bölgesi'nin turizm potansiyelinin etkin biçimde kullanılması ayrı bir önem taşımaktadır (Kuzka, 2013). Çankırı için tüm belediye ve işletme belgeli tesislere gelen yerli yabancı turist sayısı 2020 yılı için e-ISSN: 2148-2683

8.996, geceleme sayısı 15.066 olarak tespit edilmiştir. Bu sayı içerisinde yabancı turistlerin payı oldukça düşüktür (Tablo 3) (Çankırı Belediyesi, 2021a).

Tablo 3. Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler (Çankırı Belediyesi, 2021a).

Yıl	Tesis Adedi	Yatak Kapasitesi	Müşteri	Giriş	Geceleme
2009	2	177	Yerli	22147	26153
			Yabancı	51	93
2010	2	202	Yerli	22814	27030
			Yabancı	40	105
2011	2	202	Yerli	26718	33903
			Yabancı	319	1501
2012	2	202	Yerli	25320	32225
			Yabancı	402	1917
2013	2	202	Yerli	24914	32211
			Yabancı	216	1034
2014	2	202	Yerli	22492	29399
			Yabancı	257	1200
2015	4	202	Yerli	17731	27423
			Yabancı	1488	1807
2016	4	202	Yerli	15971	25616
			Yabancı	243	1268
2017	7	519	Yerli	40716	68299
			Yabancı	913	2769
2018	7	541	Yerli	35745	62755
			Yabancı	856	2074
2019	7	541	Yerli	37068	62442
			Yabancı	1220	3052
2020	7	541	Yerli	8863	14731
			Yabancı	133	335

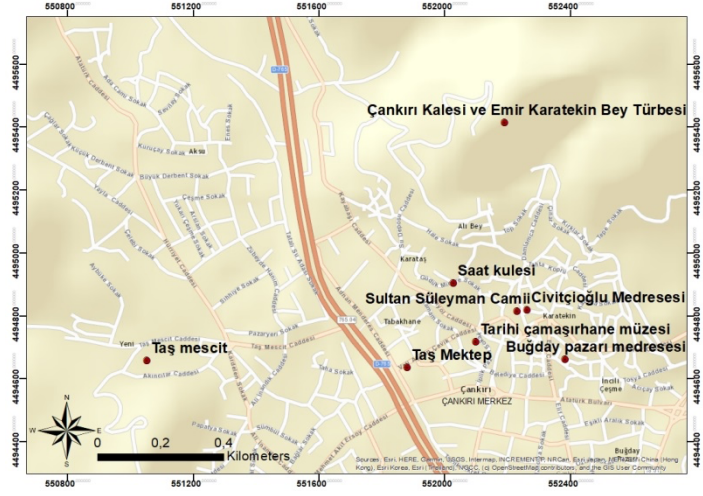
Türkiye birçok medeniyeti barındırmış olan coğrafyasından dolayı kültürel açıdan son derece zengindir. Son yıllarda turizm aktiviteleri ve turist tercihleri dikkate alındığında bu kültürel zenginliğin ve dolayısıyla kültürel mirasların önemi de giderek artmaktadır. Yapılan birçok çalışma artık yerli ve yabancı turistlerin kültürel ve kültürel miraslara ilgisinin arttığını ortaya çıkarmaktadır (Altuntaş ve Tülek, 2012).

Son yıllarda kültürel miraslara artan bu ilgi ve Çankırı kenti kapsamında artan oranda yapılan kritik altyapı yatırımları ile birlikte Çankırı'nın yüksek turizm potansiyeli harekete geçmeye başlamıştır. Yakın gelecekte kültür ve tarih ziyareti kapsamında Çankırı'ya gelecek turist sayısının konaklamalı olanlar açısından yaklaşık %10 artacağı, bunun yanında konaklamalı olmayanlar ise tahminen %20 artacağı düşünülmektedir. Bu noktada özellikle kentte yer alan kültürel mirasların payı büyüktür. Çocuklar için okul turları, günü birlik ziyaretçiler, iş için günübirlik gelen tedarikçiler açısından ziyaretçi sayısının 18.000 kişi/yıl olacağı öngörülmektedir (Çankırı Belediyesi, 2019b).

3.4.1. Çankırı Kenti Somut Kültürel Mirasları

Bu araştırma kapsamında Çankırı kent merkezi ve yakın çevresinde bulunan ve somut kültürel miraslar kapsamına giren Taş Mescit, Çankırı Kalesi ve Emir Karatekin Bey Türbesi, Sultan Süleyman Cami, Saat Kulesi, Buğday Pazarı Medresesi, Çivitçioğlu Medresesi, Çankırı Tarihi Çamaşırhanesi, İnandık Vazosu, Taş Mektep, İstiklal Yolu, Çankırı tuz mağarası ile somut olmayan kültürel miraslar kapsamına giren Yaran Kültürü

ve Çankırı Takım Yemeği Çankırı'nın geleneksel kültürünün en tipik örnekleri olarak incelenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Çankırı kenti somut kültürel miraslarının konumu

Taş mescit

Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. Alâeddin Keykubat zamanında Çankırı Atabeyi (Valisi) Cemalettin Ferruh tarafından 1235 yılında yaptırılmıştır. Cemalettin Ferruh şifahaneye ilave olarak 1242 yılında bir Dâr-ül Hâdis inşa ettirmiştir. Anadolu'daki ilk Dâr-ül Hâdis olan eser halk tarafından Taş Mescit olarak isimlendirilmektedir. Mimari özelliğinin yanı sıra yapıya önem kazandıran diğer konu iki plastik sanat eseridir. Biri yapı üzerinde, diğeri heykel görünümünde olan iki adet figürlü taş eserden birbirine dolanmış iki yılanın tasvir edildiği ve günümüzde "Tıp Sembolü" olarak kullanılan birinci parça yapı üzerinde bulunmaktadır. Çankırı Müzesinde sergilenen ikinci parçada ise günümüzde "Eczacılık Sembolü" olarak kullanılan kupaya dolanmış yılan figürü bulunmaktadır. Aynı zamanda bir anıt mezar olan eserde iki adet mezar odası da yer almaktadır. Kuzey cephede yer alan mezar odasında bir sanduka yer almakta, doğu cephesinden girilen iki bölümlü mezar odasında ise beş sanduka bulunmaktadır. Kaditler olarak anılan cesetlerin döneminde mumyalandığı tahmin edilmektedir. Bu mezar odasında ortada yer alan tabutun, eserin banisi Cemalettin Ferruh'a ait olduğu düşünülmekte sandukası mezar odasının üstünde ana mekanda yer almaktadır (Çankırı Valiliği, 2019a) (Şekil 3).

Şekil 3. Taşmescitten birgörünüştür(Türkiye Kültür Portalı, 2021a)

Çankırı Kalesi ve Emir Karatekin Bey Türbesi

Romalılar, Bizanslılar, Danişmentliler, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde sağlamlığıyla ünlü yapıdan günümüze birkaç sur kalıntısı kalmıştır. Dörtgen planlı olan kalenin surları moloz taş ve tuğla karışımıdır. Yüksekliği 150 m. kadardır. Kale içinde Roma Dönemi'nden kalma kaya mezarı, iskan kalıntıları ve pişmiş toprak kap parçaları bulunmaktadır. Kalede Çankırı Fatih Emir Karatekin Bey'in türbesi de bulunmaktadır. Kale bugün, ziyaretgâh ve mesire yeri olarak kullanılmaktadır (Türkiye Kültür Portalı, 2019) (Şekil 4).

Şekil 4. Çankırı kalesi (Türkiye Kültür Portalı, 2021b)

Sultan Süleyman Camii (Büyük camii / Ulu camii)

Osmanlı Sultanı Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Mimar Sinan'ın yetiştirdiği Sadık Kalfa tarafından yapılan cami, 1558 yılında ibadete açılmıştır. Merkez ilçede bulunan ve kare planlı olan Cami'nin üzerinde, ortada büyük tam kubbe ile bu kubbenin dört tarafında yarım kubbeler bulunmaktadır. Duvarları ve minaresi kesme taş, kubbe üstleri kurşun kaplıdır (Çankırı Valiliği, 2019b) (Şekil 5).

Şekil 5. Sultan Süleyman Camii (Türkiye Kültür Portalı, 2021c)

Çan saati (Saat kulesi)

II. Abdülhamit Döneminden kalma yalın bir yapı olan saat kulesi için İsviçre'de üretilen saat 1866 yılında İnebolu yolu üzerinden Çankırı'ya getirilmiştir. Kare planlı ve dikdörtgen gövdeli olan saat kulesi bir platform üzerine oturtulmuştur. Şehre hakim bir noktada bulunan saat kulesinin yüksekliği 15 metredir. Üst kısmında balkon ve dört yönünde saat kadranlı bulunmaktadır (Çankırı Valiliği, 2019c) (Şekil 6).

Şekil 6. Saat Kulesi (Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019c)

Çivitçioğlu medresesi

Çankırı'nın en önemli tarihi mekânlarından olan Çivitçioğlu Medresesi Çankırı Belediyesinin yaptığı tadilat ve tefriş düzenlemeleri sonunda kültür merkezi olarak hizmet vermektedir. Ebru kursları, hat ve rölyef kursları verilen medresenin özgün atmosferinde ney dinlemek de mümkündür (Çankırı Valiliği, 2019d) (Şekil 7).

Şekil 7.Çivitçioğlu medresesinden görünüş (Çankırı Belediyesi, 2021b)

Buğday pazarı medresesi

Buğday Pazarı (Hazimiye) Medresesi hakkındaki kayıtlarda Sofizade Mustafa Hazım Efendi tarafından 18. yy'da inşa ettirildiği ve 19 yetişkin öğrencinin eğitim gördüğü bilgisi yer almaktadır. Buğday pazarı medresesi günümüzde kültürel amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarının yanı sıra Çankırı'nın son yıllarda öne çıkan kaya tuzu hediyeelik eşyalarının üretildiği ve tuz odasının oluşturulduğu Buğday Pazarı Medresesinde kentin geçmişini yansıtan somut olmayan kültürün yaşatıldığı odalar, yaran kültürünün tüm unsurları ve yöresel kıyafetler de sergilenmektedir. Medrese, Çankırı'ya gelenlerin en fazla ziyaret ettiği mekânlardan biridir (Çankırı Valiliği, 2019e) (Şekil 8).

Şekil 8. Buğday pazarı medresesi (Anonim, 2015)

Tarihi çamaşırhane müzesi

Cumhuriyet Mahallesi'nde halkın ortak çamaşır yıkama yeri olması amacıyla yapılmış bir çamaşırhanedir. Çankırı Belediyesi tarafından restorasyonu yapılmış ve dönemin kültürünün yaşatıldığı bir müze haline getirilmiştir.. Aslına uygun şekilde düzenlenen çamaşırhanede; çamaşır yıkanan bölümler, çeşmeler, kazanlarda suların kaynatıldığı ocaklar, çamaşır dövülen taş sekiler, oluk, suların atıldığı açık kanallar, araç gereçler, heykeller, müze malzemelerinin sergilendiği vitrinler, hediyeelik eşya satış birimi ve sunum panoları ile eski zaman çamaşırhane adetleri yaşatılmaktadır. Müze müzikle uğraşan gençlerin de uğrak yeridir. Çankırı Belediyesi Çivitçioğlu Medresesi Sanat Merkezi bünyesinde devam eden ney kursu öğrencileri ve def, bağlama ve saksafon çalan müzisyenler müzede bir araya gelmektedir (Çankırı Belediyesi, 2019b) (Şekil 9).

Şekil 9.Tarihi çamaşırhane müzesi (Çankırı Belediyesi, 2021c)

İnandık vazosu

İnandık Vazosu, Ankara ile Çankırı arasında İnandık Tepesi'nin üst kısmındaki Hitit tapınağında bulunmuştur. Eski Hitit döneminden (MÖ 1650-1450) kalma, pişmiş toprak bir vazodur (Anonim, 2019a) (Şekil 10). Kabartmalı motiflerin frizler halinde üzerine yerleştirildiği İnandık Vazosu, İnandık Höyüğü'ndeki yerleşmenin tarihini ve halkının yaşantısını aydınlatmasını sağlayan önemli bir buluntudur.

Şekil 10. İnandık vazosu (Anonim, 2009)

Taş mektep

Yapımına 1886 yılında başlanmış olan Taş mektep, 1893 yılında İdadi Mektebi adıyla açılmıştır. Merkez ilçede bulunan bina iki katlıdır ve kesme taştır. Bugün hala Güzel Sanatlar Lisesi olarak kullanılmaktadır. Yapının başka bir özelliği ise Atatürk'ün, 31 Ağustos 1925 gecesi Şapka İnkılabı nedeniyle çıktığı yurt gezisi sırasında bu binadaki bir dershanede ağırlandığıdır. İnkânlar doğrultusunda tefriş edilen dersane, günümüzde "Atatürk Odası" olarak dönüştürülmüştür (Çankırı Valiliği, 2019f) (Şekil 11).

Şekil 11. Taş mektep (Türkiye Kültür Portalı, 2021d)

İstiklal yolu

İstiklal yolu 344 km uzunluğunda, coğrafi açıdan zorlu bir güzergâhtır. İnebolu, Kastamonu, Ilgaz, Çankırı, Kalecik, Ankara hattı olan bu güzergah; İstiklal Savaşı'nda cephe gerisinin önemli bir lojistik yoludur (Şekil 12). Bu yoldan çok sayıda silah ve cephane taşınmıştır. Savaşın kaderinin belirlenmesinde etkili olan bu güzergah için Başkumandan

Mustafa Kemal, "Gözüm Sakarya'da, Dumlupınar'da; Kulağım İnebolu'da" şeklinde bahsetmiştir (İstiklal Yolu Derneği, 2019a).

Şekil 12. İstiklal yolu yürüyüşü (İstiklal Yolu Derneği, 2019b)

Tuz mağarası

Merkez ilçeye 19 km. mesafede bulunan ve Hititler Döneminden beri işletildiği tahmin edilen tuz yatakları Türkiye'nin en büyük kaya tuzu rezervine sahiptir (Anonim, 2019b). Tuz elde etmek için açılan oyuklardan oluşan ve içerisinde kamyonların dolaştığı mağara oldukça görkemlidir. Bazı bölümlerinde tuz sarkıt ve diktlerinin bulunduğu mağarada üretilen kaya tuzu Çankırı'da bulunan tuz fabrikalarında işlenmekte ve ülke genelinde sofrta ve sanayi tuzu olarak pazarlanmaktadır. Bugün hala özel sektör tarafından mağaradan tuz üretimi yapılmaktadır. Üretim faaliyeti tamamlanmış galerilerin turizme kazandırılması amacıyla galerilerin bir bölümü Çankırı Valiliğine devredilmiştir ve "Çankırı Kaya Tuzu Mağarasının Turizme Kazandırılması Projesi" hazırlanmıştır. Proje kapsamında mağarada heykel ve rölyeflerin yer alacağı galeriler, yaran kültürü tanıtım galerisi, restoran, kafeterya, çok fonksiyonlu toplantı salonu, çocuk oyun alanı, fosil müzesi, mescit, mağara içi ışık sistemleri, dekoratif tuz havuzu, spor aktivite alanı ile astım, bronşit gibi akciğer rahatsızlıklarının tedavisine yönelik tuz terapi odalarının hazırlanması planlanmıştır. Böylece mağara sağlık turizmi açısından da önem taşıyacak bir alan haline gelecektir (Çankırı Valiliği, 2019g) (Şekil 13).

Şekil 13. Çankırı Tuz mağarasından bir görüntü (Orijinal, 2013)

3.5.2. Çankırı Kenti Somut Olmayan Kültürel Mirasları

Araştırma alanı içerisinde geçmişten günümüze yapılan somut olmayan kültürel miras çalışmaları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Araştırma Alanı Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları (Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019a)

2008	SÖKÜM komisyonu kurulmuştur.
2009	27-28 Şubat 2009 tarihlerinde Çankırı ilinde“ Yaran Kültürünü Koruma Eylem Planı Çalıştayı ” gerçekleştirilmiştir. Eldivan’da yaşatılmakta olan Seymen geleneği ile ilçelerin çoğunluğunda yaşatılan Keşkek geleneğinin de Çankırı ili Somut Olmayan Kültürel Miras listesinde yer alması teklifi yapılmıştır.
2010	Yaran geleneği 2010 yılında UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Mirasın Temsili Listesine alınmıştır.
2011	UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Mirasın Temsili Listesine alınan Yaran Kültürünü Çankırı ilinde yaşatan grup ve kişilerle ilgili bilgilerin güncellenmesi yapılmıştır.
2014	Çankırı ilindeki El kuklası oynatma geleneğinin tek temsilcisi olan Mehmet GÜMÜŞ adına bakanlığa “Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcıları Tespit ve Kayıt İşlemleri Yönergesi” kapsamında müracaatta bulunmuş ve sanatçı kaydı yaptırılmıştır.2009 yılında yapılan teklif üzerine 2014 yılında toplanan Komisyonca Yaran, Kazanda Keşkek ve Seymen Geleneği Somut Olmayan Kültürel Miras İl ve Ulusal Envanterine kayıt edilmesine karar verilmiştir.

Bu gelişmeler ışığında Çankırı kenti somut olmayan kültürel mirasları Yaran Kültürü ve Takım yemeği kapsamında incelenmiştir.

Yaran kültürü

Yaran; Türk örf, adet ve gelenekleri ile İslam, ahlak ve faziletinin bütünleşmesi sonucu meydana gelen ve ahilğin temel prensipleri olan kaliteli üretim, hilesiz satış felsefesi bağlamında esnaf yetiştiren ve Oğuzlardan günümüze kadar yaşatılan milli kültür mirasıdır. Kış döneminde yakılan ocaklarla varlığını sürdüren Yaran geleneği gönüllülük esasına dayanmaktadır. Kendine özgü olarak örgütlenmiş, üyelerinin kendi dilekleri ile katıldığı sürekli bir topluluktur. Yüz yüze, kendi ihtiyaçlarını giderici, geleneğin yaşatılması için çabalayan yaran elemanları ilgi birliği, toplumsallaşma ve inançların pekiştirilmesi özelliklerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Çankırı Valiliği, 2019h) (Şekil 14).

Şekil 14. Yaran Meclisi (Anonim, 2014)

Takım Yemeği

Çankırı ve yöresinde iftar davetleri dışında evlenecek olan genç kız ve arkadaşları yakın akrabaları tarafından akşam yemeklerine davet edilmektedir. Ayrıca yeni evlenen gençler de yakın akrabaları tarafından sıra ile akşam yemeklerine davet edilmektedirler. Askere gidecek delikanlılar da yakın akrabaları tarafından akşam yemeklerine davet edilirler. Bazı köy ve kasabalarda askere gidecek o dönem delikanlılarının hepsi yakın akrabaları tarafından hep birlikte davet edilir. Bu davetlerde menüsüne göre 6 farklı özel menü hazırlanmaktadır (Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019b).

4. Sonuç

Çevreyi oluşturan doğal ve kültürel kaynaklar ile turizmin ilişkisi, bu kaynakların korunması ve değer kazanmaları açısından araç ve amaç birlikteliği oluşturmaktadır. Bu kaynak değerleri yerinde geliştirildiği zaman değer kazanmaktadır.

Bir bölgenin kültür turizmini önemli kılan kültürel değerleri resim, müzik, dans, endüstri, el sanatları, iş, tarım, eğitim, edebiyat, dil, bilim, yönetim, din, mutfak ve tarih özelliklerinin yanı sıra, bölgenin mimari dokusu ve eserleri ile bölge halkı oluşturmaktadır (Çetin, 2010).

Ziyaretçiler gittikleri bölgelerin kültürlerini, geleneklerini, folklorlerini, doğal özelliklerini ve tarihini deneyimlemek; bunların yanında doğa ve macera sporları yapıp, festivaller, el sanatları gibi etkinliklere katılarak da kültür turizmi aktivitelerini gerçekleştirmek isterler (MacDonald ve Joliffe, 2003). Bu noktada unutulmaması gereken, ziyaret edilen yöre veya bölgenin kültür turizmi olarak gelişebilmesi için, ziyaretçilere sunulan tüm ürün ve hizmetlerin o yöreye ait, özgün olması ve kültürel bir yönetim ve yaşam tarzını sergilemesidir (Bachlaitner ve Zins, 1999).

Çankırı ili için kültür turizmi açısından kentte bulunan kültürel mirasların önemi büyüktür. Araştırmada ele alınan ve somut kültürel miras kapsamına giren unsurların, kültürel ve tarihi yapıların korunması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi amacı ile kamu kurumları tarafından korunmaya alınması yönünde önemli çalışmalar yürütülmüştür. Özellikle Çankırı Belediyesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü restorasyon çalışmaları yürüterek, bu unsurların turizm alt yapısını güçlendirmişlerdir. Somut olmayan kültürel mirasların nesilden nesile aktarılabilmesi için de yaran dernekleri düzenli çalışmalar yürütmektedir. Yaran Kültürü’nün sürdürülebilirliğinin sağlanması için hala belirli zamanlarda yaran geceleri düzenlenerek bu kültür yaşatılmakta ve takım yemeği ikramı geleneği devam ettirilmektedir.

Çankırı kent merkezi ve yakın çevresinde bulunan kültürel mirasların Çankırı turizmine ivme kazandırdığı özellikle son yıllardaki turizm verilerinden anlaşılmaktadır. Ancak turizm açısından talebin artırılması için bu kültürel ve tarihi değerlerin ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtım çalışmaları yürüterek kültür turizmine ilgisi olan kişilerde farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca Çankırı ili, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı’nın bölge turizmi ile ilgili yapmış olduğu araştırmalarda herhangi bir turizm rotasında bulunmadığı sonucu ortaya çıkarılmıştır. Çankırı’da turizmin canlandırılması ve turizm gelirlerinin artması için sahip olduğu kültürel mirasların tanıtımının yapılarak hem şehir içi rota planlaması hem de şehirlerarası turizm rotası oluşturulması yolunda çalışmalar

yürütülmesi gerekmektedir. Çankırı Belediyesi'nden alınan bilgiler doğrultusunda Çankırı kent merkezine gelen turistler için konaklama tesislerinin sayısı 2020 yılı itibarıyla 7'dir. Çankırı ili için 2019 yılında kente gelen yerli ve yabancı turist sayısı 38.288; geceleme sayısı 65.494 olarak tespit edilirken; bu sayı 2020 yılı için 8.996, geceleme sayısı ise 15.066 olarak belirlenmiştir. Kentteki konaklama tesislerinin sayısı ve yatak kapasitesi artırılmalıdır. Ayrıca görüldüğü üzere yabancı turistlerin payı çok düşüktür. Bu kapsamda 2020 yılındaki turist sayısının azalmasında COVID 19 salgının etkisi de oldukça fazladır (Çankırı Belediyesi, 2021) (Tülek ve Atik, 2020).

Çankırı kenti somut olmayan kültürel miraslarından olan takım yemeği kültürü ise Çankırı halkı tarafından evlerinde sürdürülmektedir. Şehir merkezinde sadece bir lokanta bu konuda hizmet vermektedir. Çankırı somut olmayan kültürel miras listesinde olan geleneksel lezzetlerin yer aldığı takım yemeğinin yerli ve yabancı turistlere ulaşması ve daha fazla işletmede hizmet verilmesi açısından girişimciler teşvik edilmelidir. Yapılacak tüm bu çalışmalarla Çankırı'ya ait somut ve somut olmayan kültürel mirasların tanıtılması, korunması ve turizme kazandırılmaları konularında katkı sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

- Akgül, O., (2003). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Kültür Turizmi, Aphrodisias-Geyre Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Anabilim Dalı yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Altuntaş, A., Tülek, B., (2012). Kültürel Peyzajların Turizme Etkileri: Antalya Örneği, II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi: 444-458, 12 - 15 Nisan 2012, Antalya
- Anonim, (2009). İnandık Vazosu. Web Sitesi: <https://www.deviantart.com/fiyonk14/art/inandik-vazosu-118897040>, Erişim Tarihi: 25.02.2021.
- Anonim, (2011). Soyut Kültürel Miras, Web Sitesi: <http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KulturelMiras/Soyut%20K%C3%BCl%20Miras/Somut%20Olmayan%20K%C3%BCl%20Miras.aspx?isp=1>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Anonim, (2014). Yaranlar Diyarı - Kaya Tuzunun Başkenti ÇANKIRI, Web Sitesi: <http://yaranlardiyari.blogspot.com/2014/04/cankiri-ve-cevresine-ozgu-yaran-kulturu.html>, Erişim Tarihi: 25.02.2021.
- Anonim, (2015). Çankırı'nın iki medresesi. Web Sitesi: <https://www.dunyabulteni.net/dunyanin-bir-ucu/cankirinin-iki-medresesi-h322282.html>, Erişim Tarihi: 25.02.2021.
- Anonim, (2019a). İnandık Vazosu. Web Sitesi: <https://derstarih.com/inandik-vazosu/>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Anonim, (2019b). Tuz Mağarası. Web Sitesi: <https://www.tuzlamba.com/blog/tuz-magarasi>. Erişim Tarihi: 09.04.2019
- Arıncı, P. C., (2002). Selçuk'ta Kültür Turizmi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler
- Bachlaitner, R., Zins, A. H., (1999). "Cultural Tourism in Rural Communities: The Residents' Perspective", Journal of Business Research, 44: 199-209.
- Bahçe, A. S., (2009). Kırsal Gelişimde Kültür (Mirası) Turizmi Modeli. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25, 1-13
- Bıçkı, D., Ak, D., Özgökçeler S., (2013). Avrupa'da ve Türkiye'de Sosyal Turizm. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31, 49-73
- Can, M., (2009). Kültürel Miras ve Müzecilik. Turizm ve Kültür Bakanlığı, Çalışma Raporu, Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Çankırı Belediyesi, (2019a). Kent Rehberi / Kültür. Web Sitesi: <http://www.cankiri.bel.tr/sayfa-13/kultur.php>. Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- Çankırı Belediyesi, (2019b). Tarihi Çamaşırhane. Web Sitesi: <http://www.cankiri.bel.tr/sayfa-89/tarihi-camasirhane-muzesi.php>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Çankırı Belediyesi, (2021a). TR82 Bölgesi Çankırı İlinin Turizm Potansiyeli Çalışması.
- Çankırı Belediyesi, (2021b). Çivitçioglu Medresesi Web Sitesi: <https://www.cankiri.bel.tr/civitcioglu-medresesi,7,1065,1>, Erişim Tarihi: 25.02.2021.
- Çankırı Belediyesi, (2021c). Tarihi Çamaşırhane Müzesi, Web Sitesi: <https://www.cankiri.bel.tr/tarihi-camasirhane-muzesi,7,89,1>, Erişim Tarihi: 25.02.2021.
- Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2019a). Araştırma Alanı Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları
- Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2019b). Takım Yemeği
- Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2019c). Saat Kulesi ve Taş Mektep Fotoğrafları
- Çankırı Ticaret ve Sanayi Odası, (2019). Çankırı Özellikleri. Web Sitesi: <http://www.catso.org.tr/%C3%87ank%C4%B1r%C4%B1/%C3%87ank%C4%B1r%C4%B1Tarih%C3%A7e/tabid/1512/0/Default.aspx>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Çankırı Valiliği, (2019a). Taşmescit. Web Sitesi: <http://www.cankiri.gov.tr/tas-mescit-cemaleddin-ferruh-drulhadi>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Çankırı Valiliği, (2019b). Sultan Süleyman Camii (Büyük camii/ Ulu camii). Web Sitesi: <http://www.cankiri.gov.tr/ulu-cami-sultan-suleyman-cami>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Çankırı Valiliği, (2019c). Çan Saati (Saat Kulesi). Web Sitesi: <http://www.cankiri.gov.tr/can-saati-saat-kulesi>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Çankırı Valiliği, (2019d). Çivitçioglu Medresesi. Web Sitesi: <http://www.cankiri.gov.tr/civitcioglu-medresesi>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Çankırı Valiliği, (2019e). Buğday Pazarı Medresesi. Web Sitesi: <http://www.cankiri.gov.tr/bugday-pazari-medresesi>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Çankırı Valiliği, (2019f). Taş Mektep. Web Sitesi: <http://www.cankiri.gov.tr/tas-mektep>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Çankırı Valiliği, (2019g). Tuz Mağarası. Web Sitesi: <http://www.cankiri.gov.tr/tuz-magarasi>. Erişim Tarihi: 02.04.2019
- Çankırı Valiliği, (2019h). Yaran Kültürü. Web Sitesi: <http://www.cankiri.gov.tr/yaran> Erişim Tarihi: 02.04.2019
- Çetin, T., (2010). Cumalıkızık Köyü'nde Kültürel Miras ve Turizm Algısı, Milli Folklor Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, 22(87): 181-190.
- İstiklal Yolu Derneği, (2019a). İstiklal Yolu. Web Sitesi: <http://www.istiklalyolu.com/iyoluhakkinda/Genel-Bilgiler.html>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- İstiklal Yolu Derneği, (2019b). İstiklal Yolu. Web Sitesi: <http://www.istiklalyolu.com/FotografKategori/Cephe-Gerisi.html> Erişim Tarihi: 01.04.2019

- Kuzka, (2013). Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, Çankırı. Web Sitesi: <https://www.kuzka.gov.tr/bolgemiz.asp?B=17&Bolgemiz=cankiri>. Erişim Tarihi: 17.04.2019.
- Macdonald, R., Joliffe, L., (2003). "Cultural Rural Tourism Evidence from Canada", *Annals of Tourism Research*, 30-2:308.
- Meydan Uygur, S., Baykan, E., (2006). Kültür Turizmi Ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Sezer, İ., (2017). Kültürel Mirasın Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Taşköprü İlçesi Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 175-198.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2019). Somut Olmayan Kültürel Miras. Web Sitesi: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-46095/somut-olmayan-kulturel-miras.html>. Erişim Tarihi: 21.03.2019
- TDK, (2019). Türk Dil Kurumu, Turizm Kavramı. Web Sitesi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb055ff426832.58072918. Erişim Tarihi: 24.03.2019.
- Teo, P., Yeoh, B. S. A., (1997). "Remaking Local Heritage For Tourism", *Annals of Tourism Research*, 24-1:192-21.
- TÜİK, 2021. Nüfus Kayıt Sistemi, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim Tarihi: 23.02.2021.
- Tülek, B., Atik, M., (2021). Çankırı Kalesi'nin Tarihi Kentsel Peyzaj Yaklaşımı (HUL) ile Değerlendirilmesi . *Artium* , 9 (1) , 21-27 . DOI: 10.51664/artium.796315.
- Türkiye Kültür Portalı, (2019). Çankırı Kalesi ve Emir Karatekin Bey Türbesi. Web Sitesi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/cankiri/gezilecekyer/cankiri-kalesi-ve-karatekin-bey-turbesi>. Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Türkiye Kültür Portalı, (2021a). Taş Mescit - Çankırı. Web Sitesi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/cankiri/gezilecekyer/tas-mescit-cemalddin-ferruh-dar-ul-hadis> Erişim Tarihi: 25.02.2021
- Türkiye Kültür Portalı, (2021b). Çankırı Kalesi, Web Sitesi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/cankiri/gezilecekyer/cankiri-kalesi-ve-karatekin-bey-turbesi> Erişim Tarihi: 25.02.2021
- Türkiye Kültür Portalı, (2021c). Sultan Süleyman Cami – Çankırı, Web Sitesi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/cankiri/gezilecekyer/sultan-suleyman-cami-buyuk-cami>, Erişim Tarihi: 25.02.2021.
- Türkiye Kültür Portalı, (2021d). Taş Mektep – Çankırı. Web Sitesi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/cankiri/gezilecekyer/tas-mektep>, Erişim Tarihi: 25.02.2021.
- UNESCO, (2021a). Dünya Miras Listesi. Web Sitesi: <http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> Erişim Tarihi: 20.02.2021
- UNESCO, (2021b). UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi <http://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO%C4%B0nsanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras%C4%B1-Temsili-Listesi>, Erişim Tarihi: 20.02.2021
- UNWTO, (2019). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı, Web Sitesi: <http://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906.ttstratejisi2023pdf.pdf?0>. Erişim Tarihi: 24.03.2019
- Yıldırım Saçılık, M., Toptaş A., (2017). Kültür Turizmi ve Etkileri Konusunda Turizm Öğrencilerinin Algılarının Belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 107-119.